

COLECȚIA DE EX-LIBRIS-ETICHETĂ IACOB MÂRZA

EVA MÂRZA

Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

ANDREEA MÂRZA

Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

Cum, când și în ce context s-a născut colecția de ex-libris a lui Iacob Mârza?

Calitatea de bibliotecar la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia, o instituție culturală cu un fond bogat de cărți vechi și de cărți ilustrate din secolul IX până în secolul XIX, nu a putut oferi decât o inspirație pentru un iubitor de carte și artă. Gustând superbe miniaturi ale manuscriselor, gravurile tipăriturilor, discutând cu artiștii locali încântați și ei de frumosul din bibliotecă, lui Iacob Mârza i-a și venit ideea de a le propune realizarea primelor ex librisuri personale. Colecția de ex-libris a Bibliotecii Batthyaneum, organizată de unul din vechii bibliotecari ai instituției, putea oferi și ea un punct de plecare pentru noua preocupare a lui Iacob Mârza¹.

Cărțile cu ex-libris au o menire certă într-o bibliotecă, personală sau de instituție, de a ține cărțile pe locul lor, certificând proprietatea, chiar și din punct de vedere juridic. Marcarea cărților din proprietate este o îndeletnicire veche, cunoscută din vremea cărților de lut², a sulurilor de papirus etc. În spațiul european a apărut ex-librisul pe codexurile medievale în forma manuscrisă. De la ex-librisurile manuscrise, unii proprietari de bibliotecă sau bibliotecarii au inventat ex-librisul-etichetă cu numele și însemnele proprietarului, de cele mai multe ori tipărite. Ele pot fi încadrate în domeniul bibliofil și artistic datorită imaginilor cu cele mai diferite reprezentări: de la simple inițiale ale proprietarului până la micile opere de artă din domeniile: heraldic, arhitectural, zoologic, fitomorf, antropomorf complete de câte o sentenție, numele celui pentru care a fost dedicată piesa. Evoluția acestui tip de mică grafică se poate urmări paralel cu evoluția tiparului, dezvoltându-se odată cu tehnicile de gravare, apoi multiplicare. Începuturile sunt legate de Germania de după apariția tiparului cu litere mobile a lui Gutenberg. Primele etichete cu însemnele proprietarului au apărut tot în Germania (posibil în anul 1480), folosindu-se suportul utilizat de tipografi, hârtia.

¹ Dârja mss. Catalogul cuprinde un număr de 196 de ex-librisuri etichetă. Vezi spre exemplu și Mârza, Rădulescu 1985, p. 7-9.

² O măturie de acum câteva mii de ani de pe tăblițe de lut aparține lui Assurbanipal: „[...] Am strâns aceste tablete, am dispus să fie transcrise și după ce au fost colecționate le-am pecetluit cu numele meu, pentru a le păstra în palatul meu”, vezi Flocon, 1976, p. 47.

Colecționarea de ex-libris este o îndeletnicire a bibliofililor sau artiștilor creatori profesioniști și amatori, fără să ometem muzeele și bibliotecile din țară și din străinătate, posesori de mii și zeci de mii de piese. Mișcarea culturală care cuprinde crearea și colecționarea de ex-libris s-a ridicat la cote înalte în Europa și în lume încă din prima jumătate a secolului al XX-lea, fiind apoi organizată de FISAE, *Fédération Internationale des Sociétés Amateurs d'Éxlibris* sau *International Federation of Ex Libris Societies* în anul 1939³. *Asociația Română De Ex-Libris* a fost acceptată ca membru activ în această federație internațională în anul 1998 cu ocazia celui de al XXVII-lea Congres de la Sankt Petersburg⁴.

În România s-au concentrat creatorii și colecționarii în jurul unor personalități abia în cea de a doua jumătate a secolului XX. Brașov, Oradea, Bacău, Craiova, Sibiu și altele, pe lângă care și Alba Iulia, au fost focare în care s-a format câte un cerc de prieteni ai ex-librisului, despre care există doar informații sporadice⁵. În unele biblioteci din România s-au format colecții de ex-libris, care însumează mii de piese. Încă în prima jumătate a secolului al XX-lea, la Alba Iulia a creat un artist, autor de ex-libris, puțin cunoscut, Traian Achim, căruia Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia i-a organizat în anul 2008 o expoziție completată de un catalog⁶. De colecționare nu erau preocupate numai persoanele particulare; bibliotecile și muzeele din țară, dar și din străinătate au început să fie interesate de strângerea, de cele mai multe ori a donațiilor de ex-libris, astăzi având mii și zeci de mii de piese în colecțiile lor⁷.

Colecția lui Iacob Mârza a început să se dezvolte dintr-o relație de colaborare cu artiștii pe atunci locali, Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru, Adrian Aramă, Teodor Bihari, care au creat pentru viitorul colecționar primele piese, numărul cărora a ajuns la cca 4000. Având la dispoziție suficiente

³ Din FISAE fac parte peste 40 de țări și este recunoscută de UNESCO. Începând cu anul 1953 se organizează congrese internaționale de ex-libris, primul fiind organizat în același an, în Austria, în localitatea Kufstein.

⁴ Vezi spre exemplu un cuprinzător articol al lui Balajti Károly din *Caiete Silvane*, 2013, care face o trecere în revistă a celor mai importante informații despre apariția ex-librisului și a mișcării culturale apărute datorită realizării și colecționării lui.

<https://www.caietesilvane.ro/articole/2040/Grafica-eterna-lupta-dintre-alb-si-negru-Creatiile-de-grafica-mica.html> (accesat în 29.08.2019).

⁵ Câteva informații în acest sens vezi la adresa

<https://ionmiclau.wordpress.com/2013/08/27/prof-dr-constantin-malinas-si-asociația-romana-pentru-ex-libris/> (accesat în 03.09.2019).

⁶ Mircea, Fleșer 2008. Colecția sa de pictură împreună cu arhiva personală se păstrează la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia.

⁷ Muzeul de artă danez din Frederikshavn deține cea mai mare colecție de ex-libris din lume cunoscută nouă, cu 450.000 de piese: <https://frederikshavnkunstmuseum.dk/> (accesat 30. 08. 2019). La Biblioteca Națională a României se păstrează o colecție de 18.000 de lucrări, mai ales din Europa. Vezi <http://www.bibnat.ro/Stampe-s117-ro.htm> (accesat 30. 08. 2019) și Stamatopol 2001.

exemplare, uneori chiar și câte o matriță⁸, a putut începe corespondența cu alte persoane interesate din țară. Prin bunăvoința unor artiști, care în schimb sau pur și simplu, au trimis exemplare din creația lor, s-a ivit posibilitatea de a apela la schimb cu colecționari sau cu un număr tot mai mare de artiști autohtoni. Numărul pieselor românești din colecție depășește cifra 1400. Restul de piese din colecție, circa 2600, sunt rezultatul schimbului cu străinătatea, aceasta în vremea în care plicurile au fost atent verificate de cenzură, uneori veneau deschise, despre altele care poate nu au ajuns la destinatar nu se știa nimic. Partenerii externi de schimb proveneau majoritar din țările blocului socialist: Cehoslovacia, Ungaria, Uniunea Sovietică, Iugoslavia, Bulgaria, Polonia, dar schimbul s-a extins treptat și a fost acceptat și de persoane din întreaga Europă: Belgia, Franța, Germania, Austria, Danemarca, Portugalia, Italia, Finlanda. Mai mult decât atât, în colecție se află și câteva piese din SUA și Japonia.

Sfârșitul anilor '70 ai secolului al XX-lea și începutul anilor '80 a însemnat o preocupare tot mai sistematică de colecționare. Sosirea unui număr semnificativ de piese l-a obligat pe colecționar la găsirea unei metode de organizare și sistematizare. Aceste piese au fost atent prelucrate, aplicate pe niște cartoane cu indicarea numelui artistului, țara de proveniență și anul realizării, uneori și codul tehnicii. Apoi, în ordinea țărilor, piesele au fost așezate în cutii de carton simple (produse de o firmă locală). Pentru o mai clară situație a apărut unul, apoi și al doilea registru (*Repertoar*) cu numele și adresele tuturor partenerilor de schimb. Aici sunt notate expedierile către fiecare destinatar cu numele creatorilor și numărul pieselor.

Multe din piesele din colecție sunt semnate pe față de mână autorului sau prin semnătura imprimată, altele poartă semnătura pe spate cu indicația tehnicii utilizate, cu indicarea țării sau chiar ștampila cu adresa artistului. De pe unele lucrări nu se pot desluși aceste date și identificarea lor se datorează atenției colecționarului, care și le-a însemnat imediat după primirea plicului. Din acest schimb rezultau și unele scurte scrisori, care s-au păstrat până astăzi, dar în rare cazuri din păcate. În colecție mai există câteva plicuri deschise cu scrisori și piese care își așteptau rândul pentru prelucrare, pe plicuri sunt scrise notițe cu indicații, mai sunt și alte plicuri cu destinatari necunoscuți împreună cu lucrările expediate, care urmează să fie sistematizate. Se mai găsește și un alt grup de lucrări neorganizate și neaplicate pe cartoane, toate acestea se datorează schimbării preocupărilor colecționarului cu venirea noilor oferte profesionale de după anul 1990⁹. Începutul anilor nouăzeci ai secolului trecut au însemnat

⁸ În colecția personală a lui Iacob Mârza, care acum se află la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, se păstrează matrițele donate de autori (de la Ștefan Orth din Sibiu, Radu Solovăstru de la Alba Iulia, Vecserka Zsolt de la Târgu Mureș) cu lucrările destinate colecționarului.

⁹ Din această cauză nu am putea aprecia numărul real de ex-librisuri. Aceste piese se află în curs de inventariere.

schimbarea locului de muncă, Iacob Mârza a devenit din bibliotecar cadru didactic universitar cu noi obligații. Aceasta este și cauza unui ritm tot mai lent al schimbului. Plicurile cu ex-librisurile au mai sosit o vreme, dar către destinatari plecau din Alba Iulia tot mai puține piese în schimb. Colecția formată în perioada de mare efervescență a încetat treptat să mai fie prelucrată și să mai crească.

Colecția prezentată nu a crescut pe o temă preferată, cum se mai întâmpla în cazul unor colecționari. Nu ne putem da seama care ar fi temele cele mai des întâlnite pe cele cca. 4000 de piese. Mulți prieteni de schimb de-ai lui Iacob Mârza i-au cunoscut preocupările și preferințele: cartea veche, biblioteca, muzica, pe lângă acestea mai există o mare diversitate de teme, spre exemplu: medicale, literare, istorice, feminine, nuduri, arhitectonice, istorice, animale, florale, marine, alegorice etc. Pentru o cât mai clară situație și ca o recunoștință pentru autorii și colecționarii prezenți în colecție am hotărât prezentarea lor nominală. În cazul României am indicat numele artistului și numărul pieselor; în cazul pieselor din țările străine este citat numărul total de piese din fiecare țară și selectiv numele artiștilor cu mai multe piese în colecție, într-o ordine aleatorie. Colecționari sau artiști din România: Molnár Dénes și Molnár Dénes Junior (63), Dragoș Morărescu (51), Ervin Klein (95), Ștefan Orth (12), Gy. Szabó Béla (23), Radvány Károly (96), Franz Illi (23), Kósa Bálint (16), Voichița Bădelița (16), Torró Miklós (30), Radu și Dana Solovăstru (16), Alexandu Rădulescu cu 1 premiu în 1987 - nr. inv. 871 - (118), Iosif Tellman (34), Dafinel Duinea (113), Vecserka Zsolt (55), Vincze I. L. (47), Miklós Ioan (75). Ungaria (78): Nagy László L (16), Fery Antal (15), Kálmán Zoltán (8); Cehoslovacia (369): Viktor Chrenko (10), Jiří Bouda (8), Robert Brož (15), Vladimír Doležel (12), Pavel Hlavatý (17), Dušan Janoušek (25) Vladimír Pechar (32); Germania: (146): Herbert Ott (11), Er. Zierold (12); Austria (41): Leopold Feichtinger (15), A. Petz (7); USA (22 Béla Petry); Iugoslavia (76): Andruskó Károly (50), Ivan Razboršek (25); Polonia (300): Tadeusz W. Budynkiewicz (10), L. Frey Witkowski (15), R. Lewandowski (21), Klemens Raczak (20), Jerzy Rożanski (25), K. Szoltyszek (17); Italia (135): Cotugno Teodoro (8), C. Constantini (10), Franco Caorradini (9), C.R. Beccalotto (14), Mariaelisa Lebroni (20); Spania (44); Portugalia (7); Norvegia (5); Belgia (71): Walter Wuyts (29); Elvetia (8); Japonia (5 Peter Hosokawa) + 1; Grecia (6); Franța (49); Bulgaria (17); Luxemburg 1; Canada 1; Marea Britanie (19); Olanda (11).

Colecția de ex-librisuri prezentată cuprinde și alte materiale reprezentative pentru o preocupare vie. Dintre toate obiectele, cele mai utile sunt acele două agende - repertoar cu adresele partenerilor de schimb completate permanent. La acestea se adaugă două volume interesante editate de F.I.S.A.E. Ele provin din perioada în care au început să se organizeze concursuri și expoziții în Europa și cuprind pe lângă o scurtă prezentare a autorilor scrisă de câte un specialist (cel

puțin în două limbi) și o selecție de ex-librisuri reprezentative, unele color; în unele cazuri există și lista expozițiilor la care artistul a participat. Volumul IV din anul 1978¹⁰ a fost primit de Iacob Mârza în anul 1981 (data scrisă pe foaia de titlu). Volumul este organizat în ordinea artiștilor, cuprinde 36 de autori de ex-libris; din România l-am identificat pe Dafinel Duinea. Volumele sunt numerotate, cel de față poartă nr. 346 din 500 de exemplare tipărite. Volumul VII a apărut în anul 1984 și este organizat asemenea celui dinainte¹¹. În cuprinsul lui sunt introduși 45 de creatori. România a fost prezentată la expoziție de artistul albaiulian Alexandru Rădulescu (textul publicat este semnat de Aurel Pantea și Iacob Mârza), Eugen Moga (autorul prezentării a fost Emil I. Bologa) și de Sabin Ștefănuță (prezentare de Gheorghe Buluță). Ambele volume, ca și altele (care nu se aflau în colecție) din aceea perioadă, au fost editate sub patronajul lui Artur Mário da Mota Miranda în Portugalia.

Dovada faptului că Iacob Mârza a fost membru activ al asociației românești sunt câteva piese păstrate, ca buletinul numit *Ex Libris Românesc*, al cărui „primredactor” a fost cunoscutul organizator al mișcării Constantin Mălinaș de la Oradea. Publicația a avut o apariție neregulată, ultimul an de apariție pe care l-am identificat, deocamdată, este 1995. Străduințele lui Constantin Mălinaș de a revigora *Asociația Română Pentru Ex Libris* sunt dovedite de circularele trimise membrilor activi ai asociației, ultimele din colecție provin din anul 1996. Interesante sunt pliantele de expoziție organizate în România, expediate spre exemplu din partea medicului Mircea Bologa, invitații la expoziție - Dafinel Duinea; cataloage de expoziție, afișe. Din Polonia și Ungaria provin câteva prezentări de expoziții.

În final, din colecție mai fac parte numeroase piese de mică grafică, mici piese de artă trimise, probabil, din simpatie ca și altele care sunt expediate de colaboratori cu ocazia sărbătorilor de Crăciun cu semnături autografe, care formează o frumoasă colecție de artă specifică și poate să devină o secțiune independentă pe lângă colecția de ex-libris¹².

Colecționarea ex-librisurilor de către Iacob Mârza a fost un hobby pe lângă preocupările sale zilnice de cercetare a domeniilor istoriografiei românești și bibliologiei. I-a permis să evadeze din problemele zilnice în lumea artei, a frumosului. Corespondența cu creatorii și colecționarii a oferit posibilitatea de a ține legătura cu lumea mare. Inspirația venită de pe cărțile cu ilustrații și colecția de ex-librisuri etichetă de la Biblioteca Batthyaneum l-au marcat pe colecționar

¹⁰ *Artisti 1978*. A.P.E.L. este prescurtarea pentru Asociația portugheză de ex libris. Primul volum a apărut în anul 1968 conform cuvântului înainte al lui Carlo Chiesa.

¹¹ *Ex libris 1984*. Cuvânt înainte este semnat de Lothar Lang.

¹² Pentru ilustrarea studiului am ales piese cu o singură temă, muzica, știindu-l mare meloman pe colecționar.

timp de mai multe decenii, chiar dacă preocuparea activă de schimb nu a mai dăinuit în ultimii ani din viața¹³.

Iacob Mârza Ex-Libris-Label Collection
ABSTRACT

Collecting ex-libris is a pursuit mainly known among art lovers and beauty lovers. The first ex-libris-label printed on paper appeared since Gutenberg. Collecting these pieces of small graphics originates in the XIXth century.

The collector from Alba Iulia, Iacob Mârza, as bibliologist and art lover, gathered approximately 4000 ex-libris either Romanian or from worldwide authors in about 25 years; his collection is based on works of illustrators from Alba Iulia Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru and then other Romanian artists. Currently, this is held by the National Museum of Unification Alba Iulia.

List of illustrations

- Fig. 1** - Voichița Bădeliță, România, 1986, for Iosif Tellmann (inv. 340), signed by author
Fig. 2 - Gheorghe Vlaicu, România, 1975, for Dafinel Duinea (inv. 454), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 3 - Iosif Tellmann, România, 1987, for Constanța Duinea (inv. 916), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 4 - E. Dobriceanu, România, for Giulia de Filippis (inv. 515), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 5 - Franca Cella, Italia, 1986, for Mario de Filippis (inv. 2805)
Fig. 6 - Dušan Janoušek, Czech Republic, for Mario de Filippis (inv. 1739), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 7 - Michael Jepkes, Holand, 1987, for Jacomijn Jepkes (inv. 2332), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 8 - Bela Albert Petry, USA, for Gal Hajnalka (inv. 2343), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 9 - Michael Jepkes, Holand, 1988, for Manneken Ina (inv. 2329), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 10 - Michael Jepkes, Holand, 1987, for himself (inv. 2334), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 11 - Miklos Ioan, Romania, for Iacob Mârza (inv. 1007), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 12 - Bordas Ferenc, Hungary, 1982, for Sarai Szabo Kati (inv. 1480), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 13 - Vladimír Pečař, Czech Republic, for Karel Miškovský (inv. 1851), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru
Fig. 14 - Ryaichi Murasowa, USA, 1988, for Hosszu Bela (inv. 2234), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru

¹³ Astăzi colecția se află în fondurile Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, în custodia bibliotecii instituției.

Fig. 15 - Bela Albert Petry, USA, 1989, for Vincze Laszló (inv. 2341), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru

Fig. 16 - Lazar Laszló, Hungary, 1980, for Georg Schuh (inv. 1438)

Fig. 17 - Alexandru Rădulescu, Romania, 1985, for Herbert Schwarz (inv. 806), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru

Fig. 18 - Herbert Ott, Germany, 1982, for Frank Steiner (inv. 2002), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru

Fig. 19 - Alexandru Rădulescu, Romania, 1986, for Călin Radu (inv. 883), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru

Fig. 20 - Antonio Gomez, Spain, for Nieves del Rio (inv. 2141)

Fig. 21 - Bela Albert Petry, USA, for Szaszné Mara (inv. 2353), Alexandru Rădulescu, Radu Solovăstru

Fig. 22 - Vincze I. L., 1988, for Helmer Fogedgaard (inv. 1170)

Fig. 23 - Leslie Benensen, Great Britain, 1981, for Maurice Oliver (inv. 2311)

Fig. 1 - Voichița Bădeliță, România, 1986, pentru Iosif Tellmann (inv. 340), semnat de autor

Fig. 2 - Gheorghe Vlaicu, România, 1975, pentru Dafinel Duinea (inv. 454), semnat de autor

Fig. 3 - Iosif Tellmann, România, 1987,
pentru Constanța Duinea (inv. 916),
semnat de autor

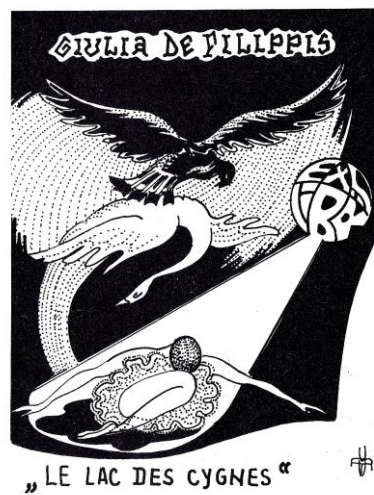

Fig. 4 - E. Dobriceanu, România,
pentru Giulia de Filippis (inv. 515),
semnat de autor

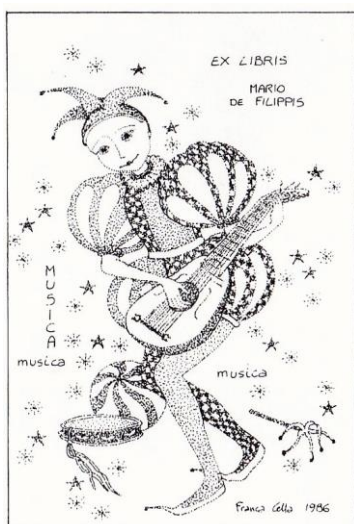

Fig. 5 - Franca Cella, Italia, 1986,
pentru Mario de Filippis (inv. 2805)

Fig. 6 - Dušan Janoušek, Cehia,
pentru Mario de Filippis (inv. 1739),
semnat de autor

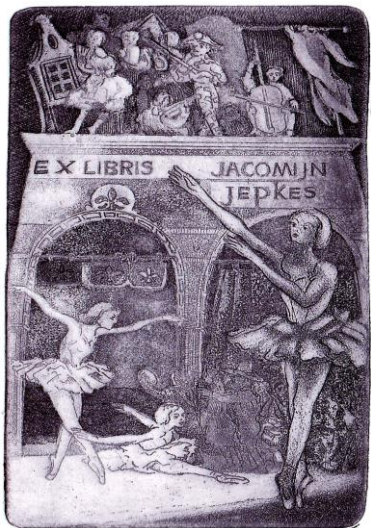

Fig. 7 - Michael Jepkes, Olanda, 1987,
pentru Jacomijn Jepkes (inv. 2332),
semnat de autor

Fig. 8 - Bela Albert Petry, SUA,
pentru Gal Hajnalka (inv. 2343),
semnat de autor

Fig. 9 - Michael Jepkes, Olanda, 1988,
pentru Manneken Ina (inv. 2329),
semnat de autor

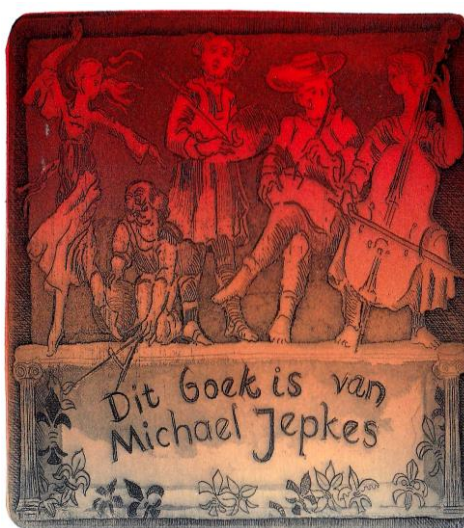

Fig. 10 - Michael Jepkes, Olanda, 1987,
pentru sine (inv. 2334),
semnat de autor

Fig. 11 - Miklos Ioan, România,
pentru Iacob Mârza (inv. 1007)
semnat de autor

Fig. 12 - Bordas Ferenc, Ungaria, 1982,
pentru Sarai Szabo Kati (inv. 1480)
semnat de autor pe verso

Fig. 13 - Vladimir Pechař, Cehia,
pentru Karel Miškovský (inv. 1851),
semnat de autor

Fig. 14 - Ryaichi Murasowa, SUA, 1988,
pentru Hosszu Bela (inv. 2234),
semnat de autor

Fig. 15 - Bela Albert Petry, SUA, 1989,
pentru Vincze Laszlo (inv. 2341)
Semnat de autor

Fig. 16 - Lazar Laszlo, Ungaria, 1980,
pentru Georg Schuh (inv. 1438)

Fig. 17 - Alexandru Rădulescu, România, 1985,
pentru Herbert Schwarz (inv. 806),
semnat de autor

Fig. 18 - Herbert Ott, Germania, 1982,
pentru Frank Steiner (inv. 2002),
semnat de autor

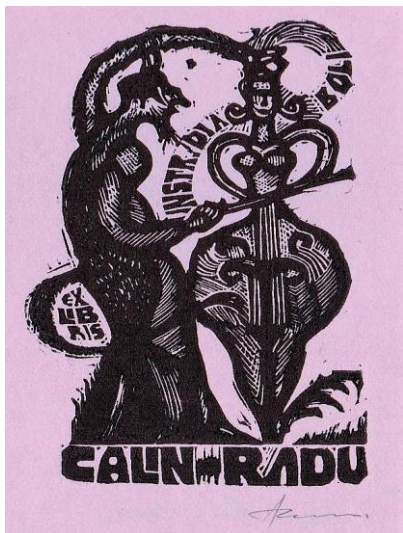

Fig. 19 - Alexandru Rădulescu, România, 1986,
pentru Călin Radu (inv. 883),
semnat de autor

Fig. 20 - Antonio Gomez, Spania,
pentru Nieves del Rio (inv. 2141)

Fig. 21 - Bela Albert Petry, SUA,
pentru Szaszné Mara (inv. 2353),
semnat de autor

Fig. 22 - Vincze I. L., 1988,
pentru Helmer Fogedgaard (inv. 1170)

Fig. 23 - Leslie Benensen, Marea Britanie, 1981,
pentru Maurice Oliver (inv. 2311)

Abrevieri bibliografice:

- Artisti 1978 - *Artisti dell' exlibris. IV. XVII Congresso Internazionale Ex Libris, Lugano, Porto, 1978*
- Dârja mss. - Ileana Dârja, *Ex-libris etichetă în colecțiile Bibliotecii Batthyaneum din Alba Iulia*, manuscris publicat pe blogul Bibliotecii Batthyaneum, disponibil la adresa: https://batthyaneumblog.files.wordpress.com/2016/02/darja_exlibris_7martie2011-322828.pdf (accesat în 02.09.2019.)
- Ex libris 1984 - *Ex libris Künstler. VII. Artistas de Ex libris, XX. Internationaler Exlibris Kongress, Weimar, 1984*
- Flocon 1976 - Albert Flocon, *Universul cărților*, București, 1976
- Mârza, Rădulescu 1985 - Iacob Mârza, Alexandru Rădulescu, „Interioare de bibliotecă din două ex-librisuri din secolul al XVIII-lea din colecția Bibliotecii Batthyaneum”, în *Revista Muzeelor și Monumentelor. Seria Muzeu*, 1985, t. 22, nr. 4, p. 7-9
- Mircea, Fleșer 2008 - Gabriela Mircea, Gheorghe Fleșer, *Un destin sub semnul Marii Unirii: viața și creația pictorului Traian Achim (1885-1945)*, Alba Iulia, 2008
- Stamatopol 2001 – Rodica Stamatopol, *Ex-libris în colecțiile Bibliotecii Naționale a României. Catalog*, vol. I-II, București, 2001

Cuvinte-cheie: Iacob Mârza, colecționar, bibliotecar, ex-libris, grafică mică

Keywords: Iacob Mârza, collector, librarian, ex-libris, small graphics